

УДК 352:005.2:332.1

Бурик Мирослав Мирославович

*кандидат наук з державного управління,
доцент кафедри менеджменту та бізнес-адміністрування
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника*

Buryk Myroslav

*Candidate of Science in Public Administration,
Associate Professor of the Department of Management and Business Administration
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
ORCID: 0000-0001-8939-1324*

DOI: 10.25313/2617-572X-2024-6-9965

ДОСЛІДЖЕННЯ, РОЗРОБКИ, ПРОЕКТИ З ПИТАНЬ
ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

КОНЦЕПЦІЯ ТА СТРАТЕГІЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

CONCEPT AND STRATEGY FOR ENSURING ECONOMIC SECURITY OF TERRITORIAL COMMUNITIES

Анотація. Безпека, виступаючи ключовим фактором, що дозволяє країні, регіонам і підприємствам стабільно функціонувати та розвиватися, насамперед забезпечує наявність необхідних ресурсів, фінансову стійкість і ефективне управління, допомагаючи уникнути ризиків та загроз. Гарантування економічної безпеки територіальних громад є одним із важливих критеріїв оцінювання ефективності економіки як регіону, так і країни в цілому.

Мета. Метою даного дослідження є обґрунтування концептуальних положень забезпечення економічної безпеки територіальних громад та її стратегічного розвитку.

Методи. Під час дослідження були використані такі наукові методи як теоретичного узагальнення та групування (для визначення сутності «економічна безпека» та її складових; виокремлення основних компонентів забезпечення економічної безпеки територіальних громад); індукції і дедукції (для уточнення категорії «концепція забезпечення економічної безпеки територіальних громад»); формалізації, аналізу, синтезу, (для побудови схеми концепції забезпечення економічної безпеки територіальних громад, для визначення основних етапів формування стратегії забезпечення економічної безпеки); логічного узагальнення (формулювання висновків).

Новизна. Запропоновано і обґрунтовано основні положення концепції забезпечення економічної безпеки територіальних громад та основні етапи формування стратегії її розвитку.

Результати. У роботі розглянуті окремі аспекти діючих основоположних документів щодо економічної безпеки у нашій країні. Висвітлені сутність, базові принципи системи безпеки громад та її складові: економічна; інформаційна, екологічна, соціальна. Обґрунтовано роль економічної безпеки, завдяки якій кожна територіальна громада здатна стабільно функціонувати, забезпечувати фінансову стійкість, ефективно управляти наявним потенціалом та розвиватися. Зазначені об'єкти та суб'єкти економічної безпеки територіальної громади. Наведено п'ять складових економічної безпеки громад: ресурсна, фінансова, бюджетна, кадрова, інвестиційно-інноваційна. Уточнено зміст поняття «концепція забезпечення економічної безпеки територіальних громад». Визначено, що основною метою даної концепції є гарантування економічної стабільності, сталого розвитку та підвищення якості життя населення громад. Охарактеризовані основні концептуальні положення запропонованої концепції забезпечення економічної безпеки територіальних громад. Проте із урахуванням особливостей функціонування кожної громади вона може бути уточнена та деталізована. Визначені головні принципи розробки даної концепції: урахування унікальності, пріоритезація цілей сталого розвитку, орієнтованість на потреби громади, систематизація, залучення зацікавлених сторін, синхронізація та координація, звітність та інформаційна прозорість. Охарактеризовано комплексний підхід щодо забезпечення економічної безпеки громад. Висвітлені та коротко охарактеризовані основні кроки формування стратегії забезпечення економічної безпеки громад, оскільки цей процес має бути узгодженим, систематизованим та враховувати унікальні особливості кожної конкретної територіальної громади.

Висновки. Сучасні реалії в країні поставили перед територіальними громадами нагальне завдання – забезпечити власну економічну безпеку. Напружене функціонування громад вимагає комплексного підходу до формування, розробки та впровадження концепції забезпечення їх економічної безпеки, практичною формою реалізації якої є стратегія розвитку. Забезпечення економічної безпеки територіальних громад сприятиме посиленню їх економічного потенціалу, що включає створення сприятливого середовища для бізнесу, залучення інвестицій.

Ключові слова: безпека, економічна безпека, територіальні громади, концепція забезпечення, стратегія розвитку, сталість, якість життя.

Summary. Introduction. Security, being a key factor enabling the country, regions and enterprises to function and develop stably, primarily ensures the availability of necessary resources, financial stability and effective management, helping to avoid risks and threats. Ensuring the economic security of territorial communities is one of the important criteria for assessing the efficiency of the economy of both the region and the country as a whole.

Objective. The purpose of this study is to substantiate the conceptual provisions of ensuring the economic security of territorial communities and its strategic development.

Methods. The research used the following scientific methods: theoretical generalisation and grouping (to define the essence of 'economic security' and its components; to identify the main components of ensuring the economic security of territorial communities); induction and deduction (to clarify the category of concept of ensuring the economic security of territorial communities); formalisation, analysis, synthesis (to build a scheme of the concept of ensuring the economic security of territorial communities, to determine the main stages of forming an economic security strategy); logical generalisation (formulation of conclusions).

Novelty. The main provisions of the concept of ensuring the economic security of territorial communities and the main stages of forming a strategy for its development are proposed and substantiated.

Results. The paper considers certain aspects of the existing fundamental documents on economic security in our country. The essence, basic principles of the community security system and its components are highlighted: economic; informational, environmental, social. The role of economic security is substantiated, thanks to which each territorial community is able to function in a stable mode, ensure the availability of necessary resources, financial stability, effectively manage the existing potential and develop. The objects and subjects of economic security of a territorial community are identified. Five components of economic security of communities are presented: resource, financial, budget, personnel, investment and innovation. The content of the concept of concept of ensuring economic security of territorial communities is clarified. It is determined that the main purpose of this concept is to ensure economic stability, sustainable development and improvement of the quality of life of the community population. The main conceptual provisions of the proposed concept of ensuring the economic security of territorial communities are characterised. However, taking into account the peculiarities of functioning of each community, it can be clarified and detailed. The main principles of developing this concept are defined: consideration of uniqueness, prioritisation of sustainable development goals, and focus on community needs, systematisation, stakeholder engagement, synchronisation and coordination, reporting and information transparency. An integrated approach to ensuring the economic security of communities is described. The main steps of forming a strategy for ensuring the economic security of communities are highlighted and briefly described, since this process should be consistent, systematic and take into account the unique characteristics of each particular territorial community.

Conclusions. The current realities in the country have set an urgent task for territorial communities – to ensure their own economic security. The tense functioning of communities requires an integrated approach to the formation, development and implementation of the concept of ensuring their economic security, the practical form of which is the development strategy. Ensuring the economic security of territorial communities will help to strengthen their economic potential, including the creation of a favourable environment for business and investment attraction.

Key words: security, economic security, territorial communities, concept of ensuring, development strategy, sustainability, quality of life.

Постановка проблеми. Безпека — це ключовий фактор, що дозволяє країні, регіонам і підприємствам стабільно функціонувати та розвиватися. Вона забезпечує наявність необхідних ресурсів, фінансову стійкість і ефективне управління, допомагаючи уникнути ризиків та загроз. Гарантування економічної безпеки територіальних громад є одним із важливих критеріїв оцінювання ефективності економіки як регіону, так і країни в цілому. Під час війни, особливо при використанні засобів масового ураження, масштаб руйнування господарських об'єктів і ураження населення є значним. Тому задля забезпечення

сталого розвитку територіальних громад, як однієї із ключових цілей сталого розвитку, важливим є впровадження стратегічного планування місцевого розвитку та реалізації концепції економічної безпеки територіальних громад.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У науковій сфері є багато вчених, дослідників, які присвятили свої праці різним аспектам економічної безпеки: Геєць В. [5], Гуцуляк О.А. [6], Волосяк М.В., Сіренко І.В. [4], Дічек О.І. [7], Повзун Д.І. [16], Мокій Д.І., Дацко О.І. [14], Потапенко В.Г. [13], Мельник А. [12], Білик Р.Р. [3], Залізко В.Д. [8],

Коптева Г.М. [11] та інші. Переважно у цих дослідженнях економічна безпека розглядається на рівні країни, регіону або підприємства. І лише незначна частина цих наукових праць [3, 4, 6, 8] присвячена питанням економічної безпеки територіальних громад.

Відповідно до Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України, затверджених Міністерством економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.13 р. № 1277 [17], «економічна безпека» — це стійкість національної економіки до будь-яких викликів, яка гарантує здатність протистояти внутрішнім та зовнішнім загрозам (економічні кризи, політична нестабільність, стихійні лиха, тощо), високу конкурентоспроможність на світовому ринку (можливість українських підприємств успішно конкурувати з іноземними, залучати інвестиції та експортувати свою продукцію), а також стає та збалансоване зростання (постійне збільшення ВВП, зростання доходів населення, покращення інфраструктури та якості життя громадян).

Згідно з Законом України «Про національну безпеку України» від 15 серпня 2020 р. № 2469VIII «економічна безпека» є складовою «національної безпеки України» [18]. У сфері національної безпеки державна політика направлена на забезпечення воєнної, зовнішньополітичної, державної, економічної, інформаційної, екологічної безпеки, кібербезпеки тощо. До того ж забезпечення економічної безпеки є основою суверенітету, конкурентоспроможності, обороноздатності країни та інших ключових аспектів.

Розглянемо деякі трактування категорії «економічна безпека» окремих вчених. Наприклад, Дічек О.І. визначає економічну безпеку як «ключовий показник якості економічної системи держави, що демонструє її здатність забезпечувати нормальні умови життєдіяльності населення, стабільне забезпечення ресурсами господарства для розвитку галузей та реалізацію національних інтересів». Крім того, економічна безпека, являючись системою інструментів та механізмів інституційної взаємодії, здатна запобігати загрозам або мінімізувати їх вплив на економіку в цілому та на її складові, такі як галузі, регіони, підприємства [7, с. 26].

На думку Повзун Д.І., економічна безпека регіону насамперед, визначається «здатністю органів регіональної влади забезпечувати стабільність, стійкість, конкурентоспроможність та подальший розвиток економіки регіону, інтегрованого в загальнонаціональну економіку як відносно автономна структура». В її основу, як економічної категорії, покладені регіональні інтереси та необхідність їх захисту від внутрішніх та зовнішніх загроз при забезпеченні балансу із загальнонаціональними інтересами [16, с. 93]. Економічний розвиток кожного регіону, як і країни в цілому, залежить від розвитку кожної його громади, тому нині виникає нагальна потреба зосередити більше уваги на питаннях

безпосереднього забезпечення економічної безпеки на рівні територіальних громад.

Метою статті є обґрунтування концептуальних положень забезпечення економічної безпеки територіальних громад та їх стратегічного розвитку.

Виклад основного матеріалу. Окремі елементи доктрини економічної безпеки України закріплені в низці основоположних документів: Конституція України, відповідні закони ВРУ, Укази Президента України, тощо. Конституція України визначає фундаментальні принципи економічної системи держави, гарантує право на власність, свободу підприємництва, захист інвестицій та інші економічні права й свободи громадян [9].

До інших основних діючих документів щодо економічної безпеки країни належать: Указ Президента «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» від 30 вересня 2019 року № 722/2019 [20]; Закон України «Про національну безпеку України» від 15 серпня 2020 р. № 2469VIII [18]; Стратегія національної безпеки України, затверджена Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020 [24]; Стратегія інформаційної безпеки, затверджена Указом Президента України від 28 грудня 2021 року № 685/2021 [22]; Концепція забезпечення національної системи стійкості, затверджена Указом Президента України від 27 вересня 2021 року № 479/2021 [10]; Стратегія економічної безпеки України на період до 2025 року, затверджена Указом Президента України від 11 серпня 2021 року № 347/2021 [21]; Стратегія кібербезпеки України, затверджена Указом Президента України від 26 серпня 2021 року № 447/2021 [23]; Стратегія екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату на період до 2030 року, схвалено Розпорядженням Кабміну України від 20 жовтня 2021 р. № 1363-р [19], тощо.

Коротко розглянемо основні аспекти окремих із них. Стратегія національної безпеки України «Безпека людини — безпека країни» від 14 вересня 2020 року № 392/2020 ґрунтується на аналізі сучасних викликів та загроз національній безпеці України (враховує зміни характеру та динаміки розвитку загроз у сучасному світі, такі як гібридна війна, кібернетичні атаки, дезінформація, тероризм тощо); досвіді інших країн (вивчає та використовує досвід інших країн у забезпеченні національної безпеки); міжнародних правових актах: (ґрунтується на принципах та нормах міжнародного права, які стосуються питань національної безпеки); наукових розробках (враховує результати наукових досліджень у сфері національної безпеки) [24].

В основу Стратегії інформаційної безпеки України від 28 грудня 2021 року № 685/2021 покладені амбітні цілі, що спрямовані на: посилення спроможності держави протистояти викликам та загрозам у інформаційному просторі; захист інформаційного простору України від зовнішніх та внутрішніх інформаційних атак; підтримку інформаційними

засобами соціальної та політичної стабільності в країні; сприяння обороні держави від інформаційної агресії; захист державного суверенітету та територіальної цілісності України; збереження демократичного конституційного ладу та забезпечення прав та свобод кожного громадянина України [22].

Концепція забезпечення національної системи стійкості від 27.09.2021 № 479/2021 слугує фундаментом для побудови стійкої держави та суспільства. Вона окреслює мету (забезпечення здатності держави та суспільства ефективно протистояти будь-яким загрозам та викликам); основні принципи (проактивність, комплексність, системність, гнучкість, відкритість); напрями (запобігання загрозам та мінімізація їх негативного впливу; ефективне реагування на надзвичайні та кризові ситуації; швидке та повномасштабне відновлення після криз); механізми (створення та вдосконалення системи раннього попередження про загрози; підвищення стійкості критичної інфраструктури; розвиток культури безпеки та готовності до надзвичайних ситуацій; забезпечення мобільності та гнучкості системи управління; створення резервів та запасів ресурсів; строки запровадження та функціонування (поетапне впровадження протягом певного періоду часу, постійний моніторинг, оцінка та вдосконалення)) [10].

10 березня 2021 року Уряд України схвалив проєкт Стратегії економічної безпеки на період до 2025 року, який ґрунтується на Стратегії національної безпеки України від 14 вересня 2020 року № 392/2020 та на рішенні Ради національної безпеки і оборони України від 14 листопада 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України». Згідно з цим документом, у сфері забезпечення економічної безпеки стратегічний курс має два взаємопов'язаних напрями: розвиток та безпека. Основною метою даної Стратегії є забезпечення економічної стійкості (здатність економіки України протистояти викликам та загрозам, швидко адаптуватися до мінливих умов та відновлюватися після криз); підвищення конкурентоспроможності (зростання продуктивності, ефективності та інноваційності економіки України на світовому ринку); досягнення високих стандартів якості життя (забезпечення стійкого зростання доходів, доступності якісних товарів та послуг, гідних умов праці та соціального захисту для всіх громадян України). Отже, ця Стратегія окреслює чіткий курс, яким наша держава рухатиметься для досягнення стійкого та безпечного економічного розвитку. До того ж вона, ґрунтуючись на принципах Стратегії національної безпеки України, підкреслює нерозривний зв'язок між економічною та національною безпекою [21].

Метою Стратегії кібербезпеки України є створення стійкої та безпечної кіберсфери України, яка буде захищати інформаційні ресурси держави та її громадян (від кібератак, кібершпіонажу, дезінформації та інших кіберзагроз); підтримувати економічне зростання та інновації (шляхом стимулювання

розвитку цифрової економіки та забезпечення кібербезпеки критичної інфраструктури); гарантувати довіру до цифрових технологій (забезпечуючи надійність та захищеність онлайн-сервісів та електронного урядування); захищати права та свободи людини (в онлайн-середовищі, зокрема право на приватність та свободу слова) [23].

Доцільно зауважити, що вищезазначені Стратегії є динамічними документами, які періодично оновлюються з урахуванням нових викликів та загроз. Щодо Концепції національної безпеки України, то вона втратила чинність на підставі Закону № 964-IV від 19.06. 2003 р.

Система безпеки територіальних громад (далі — ТГ) повинна базуватися на сталості, самодостатності, здатності до саморозвитку та прогресу. В цілому безпека ТГ — «це динамічний стан первинного суб'єкта місцевого самоврядування, який забезпечує непорушність її автономії та самодостатності на закріпленій території, а також виявлення та усунення зовнішніх і внутрішніх факторів, що загрожують її існуванню, розвитку чи вдосконаленню» [6].

Досліджуючи аспекти забезпечення безпеки територіальних громад, важливо насамперед розглянути її складові. Науковці виділяють різні складові: одні дослідники [4, с. 107] до системи безпеки ТГ відносять лише економічну; інформаційну, екологічну та соціальну складові, а інші вчені [2; 7; 16] — поряд з ними відокремлюють ще й енергетичну складову. Всі складові тісно взаємопов'язані та взаємодіють між собою, що впливає на їхній стан, так як система безпеки громади в цілому взаємодіє з зовнішнім середовищем і має вплив на її сталий розвиток. Проте сталий розвиток територіальної громади насамперед потребує як ефективного функціонування, так і гарантування передусім економічної безпеки.

Сучасне функціонування територіальних громад України відбувається в умовах посилення соціально-економічних кризових явищ, таких як зростання безробіття, інфляції та бідності, а також динамічних змін в зовнішньому середовищі, пов'язаних з глобалізацією, геополітичною нестабільністю та технологічним прогресом. Ці фактори чинять значний вплив на бюджетну спроможність громад, їхню здатність надавати публічні послуги та стимулювати місцевий економічний розвиток. За таких умов громади стикаються з проблемами, які заважають ефективній роботі та безпечному функціонуванню. Трансформації зовнішнього середовища обумовлюють нові виклики для системи економічної безпеки територіальних громад, що потребує її адаптації для забезпечення швидкого та ефективного реагування. Громадам необхідно знаходити раціональні співвідношення між ризиком та кінцевими результатами діяльності, рівнем ресурсного забезпечення та можливостями їх подальшого розвитку.

Економічна безпека ТГ виступає як захист їх економічних інтересів, котра забезпечується стабільним

і достатнім фінансуванням потреб їх функціонування та розвитку. Вона являється не лише складовою частиною економічної безпеки регіону, а також взаємопов'язана з економічною безпекою домогосподарств і суб'єктів господарювання, які знаходяться на цій території.

Враховуючи вищевказане, об'єктами економічної безпеки ТГ є територія громади, населення та все, що стосується економіки на цій території, включаючи виробничі фонди, інфраструктуру, природні, трудові та інші ресурси. При цьому суб'єктами забезпечення економічної безпеки територіальних громад є органи місцевого самоврядування (далі — ОМСВ) та державної влади.

Дослідження показали [4; 8; 14; 25], що до основних компонентів економічної безпеки територіальних громад належать:

- ресурсно-фінансова;
- бюджетна;
- кадрова;
- інвестиційно-інноваційна.

Вважаємо за доцільне відокремити ресурсну складову, як окремий компонент, оскільки кожна громада володіє унікальними природними (земельні, водні, лісові ресурси, корисні копалини) та людськими ресурсами. Природний та людський потенціал кожної громади виступає базисом та головними чинниками їх сталого розвитку.

Основою формування та розвитку системи економічної безпеки громади є розробка та впровадження концепції її забезпечення. Це визначає, які управлінські рішення будуть прийняті і як буде сформовано механізм забезпечення економічної безпеки, котрий спрямований на ефективне її функціонування з мінімальними втратами для громади.

Концепція економічної безпеки територіальних громад являє собою цілісну систему принципів, ідей та стратегічних орієнтирів, спрямованих на забезпечення стійкості та захищеності місцевих економік в умовах динамічно мінливого, невизначеного та ризикованого середовища. Вона охоплює комплекс заходів, методів та інструментів, необхідних для реалізації поставлених завдань та націлена на створення сприятливого середовища для функціонування та розвитку громад [21; 24; 25].

Спираючись на логічний аналіз та узагальнення наукових джерел з питань сутності концепції, економічної безпеки, нами пропонується таке визначення поняття «концепція забезпечення економічної безпеки територіальних громад»: це цілісна система теоретичних положень, що обґрунтовують необхідність захисту економічних інтересів громад, визначають ресурси, необхідні для цього, окреслюють функції системи економічної безпеки на рівні громад, описують очікувані результати її функціонування та пропонують модель ефективного механізму управління, спрямованого на гарантування стабільності, сталого розвитку та підвищення якості життя мешканців громади.

Практична імплементація концепції економічної безпеки територіальних громад відбувається шляхом розробки стратегії та побудови моделі, що відображають цю концепцію.

Візуальне представлення запропонованої концепції забезпечення економічної безпеки територіальних громад представлено на рисунку 1.

Дана концепція насамперед спрямована на забезпечення економічної стабільності, сталого розвитку та підвищення якості життя населення територіальних громад. Проте за необхідності вона може бути уточнена та деталізована з урахуванням особливостей функціонування кожної громади.

Ключовим елементом системи сталого розвитку територіальної громади є механізм управління, який забезпечує досягнення стратегічних цілей і вирішення поставлених завдань з гарантуванням економічної безпеки громади. Територіальна громада виступає як суб'єктом, так і об'єктом управління [14, с. 88].

Забезпечення економічної безпеки громади доцільно впроваджувати у систему стратегічного управління. Завдяки стратегічному управлінню, яке являє собою комплексний процес, органи місцевого самоврядування:

- визначають чітко окреслені цілі діяльності, які мають бути конкретними, вимірними, досяжними, релевантними та обмеженими в часі (SMART-цілі);
- розробляють стратегії для досягнення поставлених цілей, котрі мають ґрунтуватися на ретельному аналізі як зовнішніх, так і внутрішніх факторів, що впливають на діяльність органів місцевого самоврядування;
- забезпечують виконання розроблених планів, що передбачає чіткий розподіл ролей та відповідальності, ефективну комунікацію та координацію дій, а також моніторинг та оцінку прогресу;
- постійно розвиваються та змінюються, оскільки органи місцевого самоврядування мають бути адаптивними до мінливих умов середовища та готові до впровадження нових підходів та інновацій.

При реалізації стратегії розвитку ТГ важливо враховувати її вплив на територіальні трансформації, які є складовими економічної безпеки. З цієї метою необхідно систематично проводити діагностику рівня економічної безпеки ТГ в умовах як внутрішніх, так і зовнішніх загроз. Враховуючи цілі сталого розвитку, для оцінки впливу реалізації стратегії розвитку ТГ на економічну безпеку слід використовувати як кількісні, так і якісні показники. Як стверджує Алла Мельник, значущим та об'єктивним кількісним показником результативності впливу на економічну безпеку ТГ є приріст частки доходів місцевого бюджету за рахунок власних джерел в загальній сумі доходів місцевого бюджету. Якісним показником впливу на економічну безпеку громади є загроза недостатності ресурсів для утримання об'єктів, що передані громаді [12, с. 46]. Загрози внутрішнього

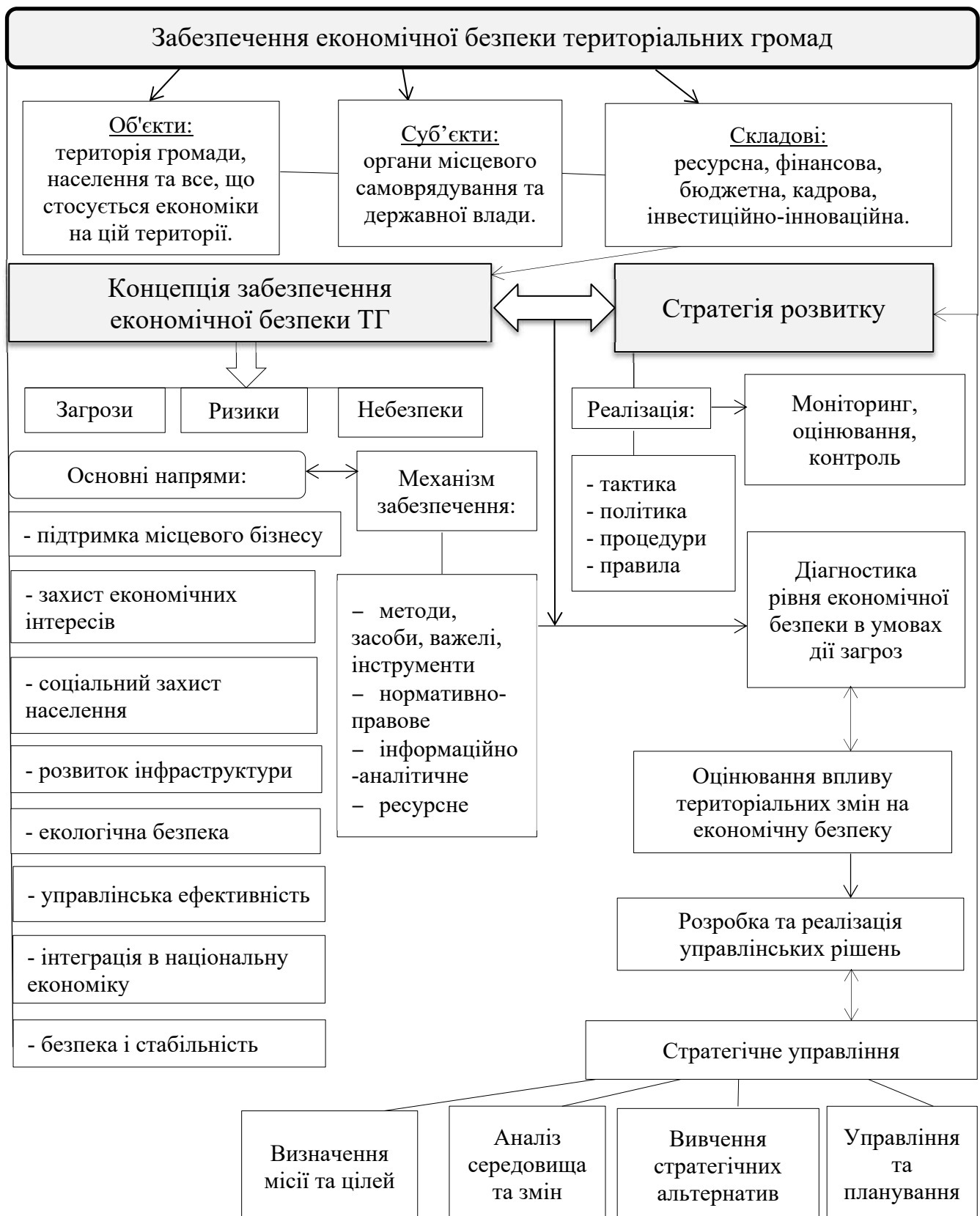

Рис. 1. Концептуальні положення забезпечення економічної безпеки територіальних громад та їх стратегії розвитку
Джерело: систематизовано автором на основі [1; 4; 21; 24]

і зовнішнього середовищ визначаються кожною громадою під час стратегічного планування (SWOT та PESTLE-аналіз).

Органи місцевого самоврядування (ОМСВ) здійснюють управління економічною безпекою територіальних громад на основі схеми «ціль сталого розвитку — стратегічний напрям — рівень економічної безпеки». Ця схема передбачає:

- визначення цілей сталого розвитку, які релевантні для ТГ;
- розробку стратегічних напрямів розвитку ТГ, спрямованих на досягнення визначених цілей сталого розвитку;
- оцінку рівня економічної безпеки ТГ в контексті реалізації стратегічних напрямів.

На основі цієї схеми МСВ приймають управлінські рішення, спрямовані на підвищення рівня економічної безпеки ТГ; систематично проводять моніторинг результативності виконання управлінських рішень; коригують управлінські рішення, враховуючи можливість трансформації існуючих та появи нових небезпек чи загроз для життєдіяльності громади та її економічної безпеки на коротку та віддалену перспективу [4, с. 108].

Розробка концепції економічної безпеки ТГ, як елементу забезпечення її сталого розвитку, ґрунтується на наступних ключових принципах, які слугують орієнтиром для ОМСВ [3; 4; 5; 10; 20]:

1. *Урахування унікальності* (визнання того, що виклики та загрози економічній безпеці ТГ мають унікальний характер для кожної громади; необхідність аналізу специфічних факторів, які впливають на економічну безпеку конкретної ТГ; розробка індивідуальних стратегій економічної безпеки, враховуючи місцеві особливості).

2. *Пріоритезація цілей сталого розвитку* (визначення пріоритетних цілей сталого розвитку, релевантних для конкретної ТГ; спрямування методів забезпечення економічної безпеки ТГ на досягнення визначених цілей сталого розвитку; інтеграція принципів економічної безпеки у процес формування стратегії сталого розвитку ТГ).

3. *Орієнтованість на потреби громади* (забезпечення відповідності концепції економічної безпеки потребам та очікуванням мешканців ТГ; врахування інтересів гостей та інших зацікавлених сторін; мінімізація реальних ризиків та загроз, що існують у ТГ).

4. *Систематизація* (розгляд забезпечення економічної безпеки ТГ як комплексної системи, що потребує системного управління; взаємозв'язок та послідовність елементів концепції економічної безпеки; забезпечення синергії між різними аспектами економічної безпеки ТГ).

5. *Залучення зацікавлених сторін* (залучення всіх впливових суб'єктів ТГ до процесу розробки стратегії місцевого розвитку та концепції економічної безпеки; створення платформи для діалогу та співпраці між різними зацікавленими сторонами;

забезпечення узгодженості дій та спільного бачення щодо розвитку ТГ).

6. *Синхронізація та координація* (узгодження спільного бачення щодо формування економічної безпеки в ТГ; координація дій впливових суб'єктів на ТГ для досягнення поставлених цілей; створення механізмів координації та синхронізації зусиль з забезпечення економічної безпеки).

7. *Звітність та інформаційна прозорість* (регулярна звітність про результати реалізації концепції економічної безпеки; поширення достовірної та доступної інформації про стан економічної безпеки ТГ; забезпечення прозорості та підзвітності органів місцевого самоврядування).

Дотримання цих принципів гарантує науково-обґрунтований та ефективний підхід до розробки та реалізації концепції економічної безпеки територіальних громад. Вони сприяють врахуванню унікальних характеристик кожної ТГ та забезпеченню відповідності концепції потребам та очікуванням мешканців.

Виходячи з вищезазначеного, система економічної безпеки громади, а отже і концепція її забезпечення, повинна базуватися на засадах [1; 3; 21; 25]:

1) *системного підходу*, котрий передбачає:

- усі елементи системи знаходяться у взаємозв'язку та взаємодії, що дозволяє враховувати вплив різних внутрішніх та зовнішніх факторів;
- збалансоване управління всіма компонентами громади, включаючи людські та природні ресурси, інфраструктуру, фінанси;
- врахування економічні, соціальні та екологічні аспектів для забезпечення цілісного розвитку громади;

2) *процесного підходу*, що передбачає:

- структуровану послідовність процесів, яка передбачає ефективне використання необхідних ресурсів на вході;
- орієнтацію на створення якісних соціальних благ та послуг для населення громади;
- оптимізацію ключових процесів для забезпечення безперервності та ефективності роботи громади;
- впровадження механізмів управління, контролю та оцінки результативності, що дозволяють своєчасно виявляти та усувати загрози та ризики.

Такий комплексний підхід є ключовим для ефективного забезпечення економічної безпеки територіальних громад, що сприятиме їхньому сталому розвитку, підвищенню якості життя населення та поліпшенню його добробуту.

Формування стратегії є невід'ємною складовою забезпечення економічної безпеки територіальних громад, оскільки вона визначає основні вектори розвитку, сприяє оптимізації та ефективному використанню ресурсів, підвищує стійкість економічної системи до зовнішніх та внутрішніх загроз. У сучасних умовах для України це означає розробку дієвих механізмів та інструментів, спрямованих на покращення якості життя населення громад, забезпечення

стабільності, стійкості та підвищення конкурентоспроможності.

Процес формування стратегії забезпечення економічної безпеки територіальних громад повинен бути узгоджений, систематизований та враховувати унікальні особливості кожної конкретної територіальної громади [26, с. 48]. До того ж формування стратегії забезпечення економічної безпеки ТГ має відбуватися в контексті забезпечення економічної безпеки як регіону, так і країни в цілому.

Основні кроки формування стратегії та їх короткий опис представлені на рисунку 2.

Сьогодні більшість об'єднаних територіальних громад активно займається розробкою та впровадженням стратегій місцевого розвитку. Адже кілька років роботи в умовах фіскальної децентралізації та досвід дистанційної роботи під час пандемії COVID-19 сприяли тиловим громадам швидко адаптуватися до нинішнього життя в умовах війни.

Після початку повномасштабного вторгнення на територію нашої країни вже протягом кількох місяців тиллові територіальні громади змогли відновити свій стан та економічні показники довоєнного рівня.

Окрім збору та доставки гуманітарної допомоги для Збройних Сил України (ЗСУ) та Сил територіальної оборони, а також надання притулку та розселення вимушених переселенців, місцеві ради виконують низку інших важливих функцій в умовах воєнного часу: підтримка бізнесу, забезпечення функціонування критичної інфраструктури, надання соціальних послуг для найбільш вразливих верств населення, включаючи людей з інвалідністю, дітей та літніх людей, підтримка психологічного здоров'я людей, які постраждали від війни, організація культурно-освітніх заходів. Це дозволило забезпечити стійкість тилу, передусім щодо розміщення внутрішньо переміщених осіб та релокації підприємств [13, с. 53].

Територіальні громади мають виступати як надійні осередки, що володіють реальними можливостями для забезпечення своїх мешканців якісними соціальними та адміністративними послугами. Цю функцію громади реалізують за допомогою ОМСВ, а в умовах воєнного стану — військових адміністрацій. Важливо зберегти та посилити потенціал територіальних громад для того, щоб вони й надалі залишалися осередками якісного життя для своїх

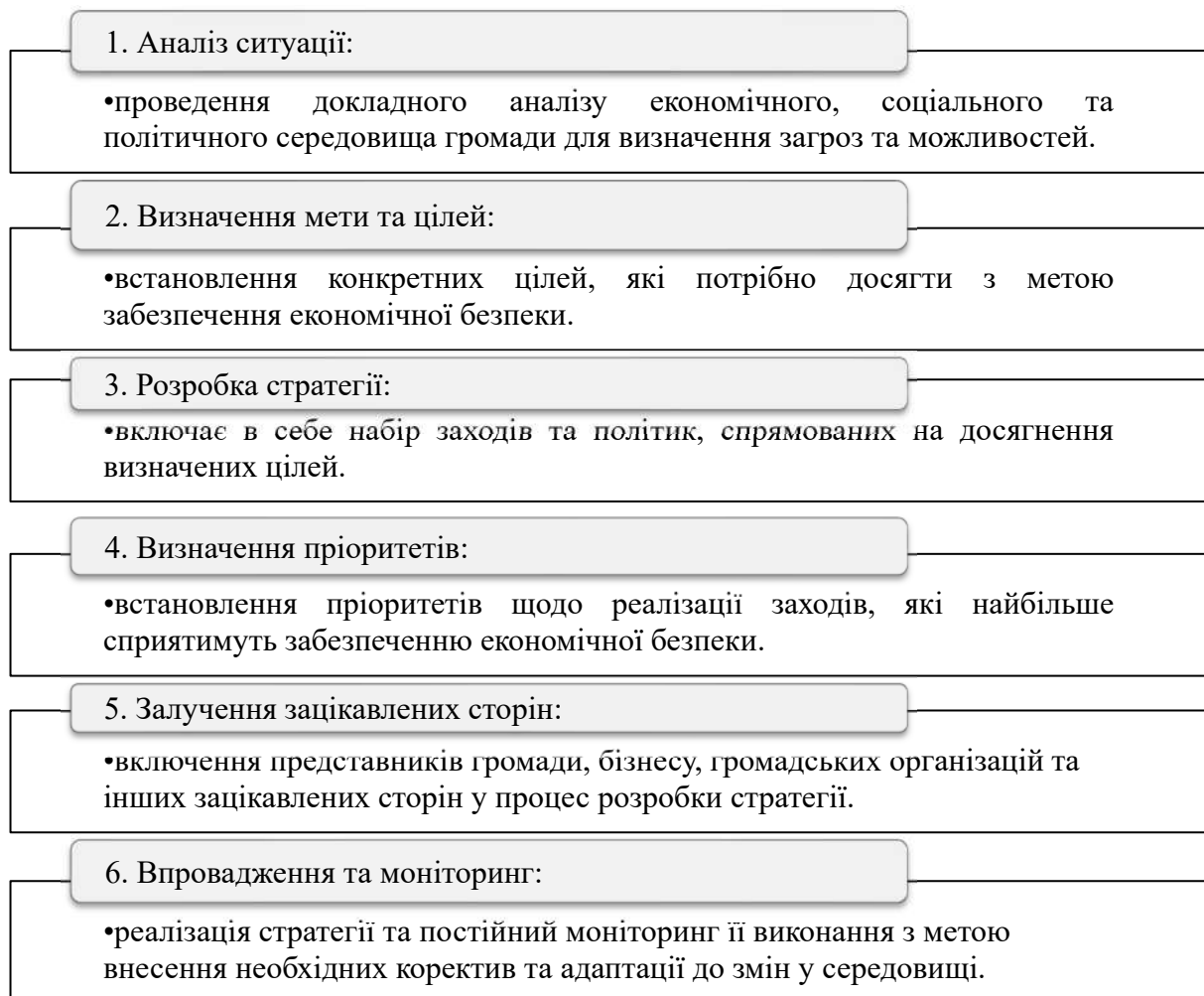

Рис. 2. Етапи формування стратегії забезпечення економічної безпеки територіальних громад
Джерело: систематизовано автором на основі [2; 21; 24; 26]

мешканців [15]. Проте ключову роль у цьому процесі відіграють ОМСВ, які повинні мати здатність думати стратегічно і планувати дії на довгострокову, так і на короткострокову перспективу, забезпечуючи баланс між економічним, соціальним та екологічним вимірами сталого розвитку. Ефективне функціонування територіальних громад залежить від синергії та співпраці між органами влади, бізнесом та громадськістю. Спільними зусиллями можна досягти значних успіхів у розвитку соціальної інфраструктури, покращенні якості життя та побудові стійкого майбутнього для українських громад.

Висновки. Сучасні реалії в країні поставили перед територіальними громадами нагальне завдання — забезпечити власну економічну безпеку. Напружене функціонування громад вимагає комплексного підходу до формування, розробки та впровадження концепції забезпечення їх економічної безпеки, практичною формою реалізації якої є стратегія розвитку. Фундаментальну роль при цьому виконує механізм управління, гарантуючи економічну безпеку з досягненням стратегічних цілей і вирішенням

поставлених завдань, внутрішню координацію та підкреслюючи соціальну відповідальність громади.

Забезпечення економічної безпеки територіальних громад сприятиме посиленню їх економічного потенціалу, що включає створення сприятливого середовища для бізнесу, залучення інвестицій. Це, у свою чергу, підвищить конкурентоспроможність громад, забезпечуючи їх здатність протистояти економічним викликам і ефективно використовувати свої ресурси. Такі заходи призведуть до довгострокового економічного зростання та сталого розвитку, що передбачає покращення якості життя населення, розвиток інфраструктури, збереження природних ресурсів та створення нових робочих місць. І як наслідок, територіальні громади зможуть утримувати і розширювати свої соціально-економічні досягнення в умовах динамічних змін зовнішнього середовища.

Перспективи подальших наукових досліджень полягають у висвітленні прикладних аспектів впливу російсько-української війни на рівень стійкості територіальних громад та механізму забезпечення їх економічної безпеки.

Література

1. Shragge E., Toye M. Community Economic Development: Building for Social Change. Sydney: Cape Breton University Press, 2006. 306 p.
2. Безпечна громада: зміцнення потенціалу громади заради створення безпечного середовища : брошура. Київ : Інститут миру і порозуміння, 2019. 16 с.
3. Білик Р.Р. Забезпечення економічної безпеки на рівні територіальної громади: принципи, підходи, критерії. *Економіка. Управління. Інновації*. 2015. Вип. № 3 (15). С. 26–34. URL http://nbuv.gov.ua/UJRN/eui_2015_3_5 (дата звернення: 23.05.2024).
4. Волосюк М.В., Сіренко І.В. Економічна безпека територіальної громади. *Економіка та держава*. 2021. № 6. С. 105–109.
5. Гесць В. Концепція економічної безпеки України : НАН України, Ін-т екон. прогнозування. Київ : Логос, 1999. 56 с.
6. Гуцуляк О.А. Щодо змісту поняття безпеки територіальної громади. *Juris Europensis Scientia*. 2021. Вип. 3. С. 79–84. doi: <https://doi.org/10.32837/chern.v0i3.235>.
7. Дічек О.І. Економічна безпека регіонів — складова системи національної безпеки. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2013. Вип. 33. С. 24–30. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vzuk_2013_33_6 (дата звернення: 22.05.2024).
8. Залізко В.Д. Економічна безпека сільських територій: сутність поняття, структура, функції. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 49–56.
9. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
10. Концепція забезпечення національної системи стійкості: Указ Президента України від 27.09.2021 № 479/2021. *Президент України: офіційне інтернет-представництво*. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/4792021-40181> (дата звернення: 17.05.2024).
11. Коптева Г.М. Дефініція поняття «економічна безпека підприємства»: основні підходи та особливості. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2019. № 6(23). С. 297–302. URL: <http://www.easterneurope-ebm.in.ua/23-2019-ukr> (дата звернення: 19.05.2024).
12. Мельник А. Сучасні виклики регіонального розвитку: загрози економічній безпеці. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. 2017. № 1. С. 39–51.
13. Місцеве самоврядування як чинник стійкості тилу: аналітична доповідь / В. Г. Потапенко та ін.; за ред. В. Г. Потапенка. Київ : НІСД, 2023. 54 с. doi: <https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2023.02>.
14. Мокий А.І., Дацко О.І. Територіальна громада в системі економічної безпеки держави. *Стратегічні пріоритети*. 2015. № 1 (34). С. 83–89.
15. Павлович-Сенета Я.П., Лепіш Н.Я. Територіальні громади в умовах воєнного стану в Україні: адміністративно-правове забезпечення та особливості функціонування. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 4. С. 209–214. doi: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.04.38>.

16. Повзун Д.І. Економічна безпека регіону як складова національної безпеки України. *Економіка та держава*. 2020. № 8. С. 89–94.
17. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України : наказ Мінекономрозвитку України від 29.10.13 р. № 1277. *Верховна Рада України: офіційний вебпортал*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13#n9> (дата звернення: 17.05.2024).
18. Про Національну безпеку України : Закон України від 15 серпня 2020 р. № 2469-VIII. *Верховна Рада України: офіційний вебпортал*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення: 18.05.2024).
19. Про схвалення Стратегії екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату на період до 2030 року : Розпорядження Кабінету міністрів України від 20 жовтня 2021 р. № 1363-р. *Верховна Рада України: офіційний вебпортал*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1363-2021-%D1%80#Text> (дата звернення: 17.05.2024).
20. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року: Указ Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019. *Президент України: офіційне інтернет представництво*. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/7222019-29825> (дата звернення: 18.05.2024).
21. Стратегія економічної безпеки України на період до 2025 року: Указ Президента України від 11 серпня 2021 року № 347/2021. *Президент України: офіційне інтернет представництво*. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3472021-39613> (дата звернення: 20.05.2024).
22. Стратегія інформаційної безпеки: Указ Президента України від 28 грудня 2021 року № 685/2021. *Верховна Рада України: офіційний вебпортал*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/685/2021#Text> (дата звернення: 18.05.2024).
23. Стратегія кібербезпеки України «Безпечний кіберпростір — запорука успішного розвитку країни»: Указ Президента України від 26 серпня 2021 року № 447/2021. *Президент України: офіційне інтернет представництво*. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/4472021-40013> (дата звернення: 18.05.2024).
24. Стратегія національної безпеки України «Безпека людини — безпека країни» : Указ Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020. *Президент України: офіційне інтернет представництво*. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037> (дата звернення: 18.05.2024).
25. Тимечко І. Територіальна громада у транскордонному просторі: чинники, закономірності, пріоритет розвитку: монографія. Львів : «ДУ Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України». 2019. 444 с. URL: <https://ird.gov.ua/irdp/p20190008.pdf> (дата звернення: 24.05.2024).
26. Фурман І.В., Дмитрик О.В. Формування стратегічних напрямів розвитку сільських територій. *Таврійський науковий вісник*. 2022. № 13. С. 46–53. doi: <https://doi.org/10.32782/2708-0366/2022.13.5>.

References

1. Shragge, E., & Toye, M. (2006). *Community Economic Development: Building for Social Change*. Sydney, Cape Breton University Press, 306 p.
2. Instytut myru i porozuminnia. (2019). *Bezpechna hromada: zmitsnennia potentsialu hromady zarady stvorennia bezpechnoho seredovyshcha* [Safe community: strengthening community capacity to create a safe environment]. Kyiv [in Ukrainian].
3. Bilyk, R.R. (2015). Zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky na rivni terytorialnoi hromady: pryntsypy, pidkhody, kryterii [Providing of economic security at level of territorial society: principles, approaches, criteria]. *Economy. Management. Innovation*, vol. 3(15), pp. 26–34. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/eui_2015_3_5 [in Ukrainian].
4. Volosiuk, M.V., & Sirenko, I.V. (2021). Ekonomichna bezpeka terytorialnoi hromady v systemi zabezpechennia yii staloho rozvytku [Economic security of the territorial community in the system of ensuring its sustainable development]. *Ekonomika ta derzhava*, vol. 6, pp. 105–109 [in Ukrainian].
5. Heiets, V.M. (1999). *Kontseptsiiia ekonomichnoi bezpeky Ukrainy* [The concept of economic security of Ukraine]. Kyiv: Lohos [in Ukrainian].
6. Hutsuliak, O.A. (2021). Shchodo zmistu poniattia bezpeky terytorialnoi hromady [On the nature of security of the territorial community concept], *Sotsialno-pravovi studii: nauково-analitychnyi zhurnal*, vol. 3, pp. 79–84. doi: <https://doi.org/10.32837/chern.v0i3.235> [in Ukrainian].
7. Dichek, O.I. (2013). Ekonomichna bezpeka rehioniv — skladova systemy nacionalnoy bezpeky [Economic security of the regions is an integral part of the national security system]. *Vcheni zapysky Universytetu "KROK"*, Vol. 33, pp. 24–33. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vzuk_2013_33_6 [in Ukrainian].
8. Zalizko, V.D. (2013). Ekonomichna bezpeka silskykh terytorii: sutnist poniattia, struktura, funktsii [Economic security of rural areas: the essence of the concept, structure, functions], *Naukovy visnyk L'vivskoho derzhavnogo universytetu vnutrishnikh sprav*, Vol. 1, pp. 49–56 [in Ukrainian].
9. Verkhovna Rada Ukrainy: website. (1996). Konstytutsiia Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 28 chervnia 1996 r. № 254k/96-VR [Constitution of Ukraine: Law of Ukraine of 28 June 1996, No. 254k/96-BP]. [in Ukrainian].
10. President of Ukraine: official online representation. (2021). Kontseptsiiia zabezpechennia natsionalnoi systemy stiikosti: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 27.09.2021 No. 479/2021 [The Concept of ensuring the national resilience system: Decree of the President of Ukraine of 27.09.2021 No. 479/2021]. Retrieved from <https://www.president.gov.ua/documents/4792021-40181> [in Ukrainian].

11. Koptieva, H. M. (2019). Definiitsiia poniattia “ekonomichna bezpeka pidpriemstva”: osnovni pidkhody ta osoblyvosti [Definition of the concept of “economic security of the enterprise”: main approaches and features]. *Skhidna Yevropa: ekonomika, biznes ta upravlinnia*, Vol. 6(23), pp. 297–302. Retrieved from <http://www.easterneurope-ebm.in.ua/23-2019-ukr> [in Ukrainian].
12. Mel'nyk, A. (2017). Suchasni vyklyky rehionalnoho rozvytku: zahrozy ekonomichnoi bezpetsi [Modern challenges of regional development: threats to economic security]. *Visnyk Ternopil's'koho natsional'noho ekonomichnoho universytetu*, Vol. 1, pp. 39–51 [in Ukrainian].
13. Potapenko, V. H. (2023). *Mistseve samovriaduvannia yak chynnyk stiikosti tylu* [Local self-government as a factor in the stability of the rear]. Kyiv: NISD. doi: <https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2023.02>.
14. Mokij, A. I., & Datsko, O. I. (2015). Terytorialna hromada v systemi ekonomichnoi bezpeky derzhavy [Territorial community in the system of economic security of the state]. *Strategic Priorities*, Vol. 1 (34), pp. 83–89 [in Ukrainian].
15. Pavlovych-Seneta, Ya. P., & Lepish, N. Ia. (2022). Terytorialni hromady v umovakh voiennoho stanu v Ukraini: administrativno-pravove zabezpechennia ta osoblyvosti funktsionuvannia [Territorial communities in the conditions of martial law in Ukraine: administrative and legal support and peculiarities of functioning]. *Analychno-porivnialne pravoznavstvo*, Vol. 4, pp. 209–214. doi: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.04.38> [in Ukrainian].
16. Povzun, D. I. (2020). Ekonomichna bezpeka rehionu yak skladova natsionalnoi bezpeky Ukrainy [Economic security of the region as a component of national security of Ukraine]. *Ekonomika ta derzhava*, Vol. 8, pp. 89–94 [in Ukrainian].
17. Verkhovna Rada of Ukraine: website. (2013). Pro zatverdzhennia Metodychnykh rekomendatsii shchodo rozrakhunku rivnia ekonomichnoi bezpeky Ukrainy: nakaz Minekonomrozytku Ukrainy vid 29.10.13 r. № 1277 [On Approval of Methodological Recommendations on Calculation of the Level of Economic Security of Ukraine: Order of the Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine No. 1277 dated 29.10.13]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13#n9> [in Ukrainian].
18. Verkhovna Rada of Ukraine: website. (2020). Pro Natsionalnu bezpeku Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 15 serpnia 2020 r. № 2469-VIII [On the National Security of Ukraine: Law of Ukraine of August 15, 2020, No. 2469-VIII]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> [in Ukrainian].
19. Verkhovna Rada of Ukraine: website. (2021). Pro skhvalennia Stratehii ekolohichnoi bezpeky ta adaptatsii do zminy klimatu na period do 2030 roku: Rozporiadzhennia Kabinetu ministriv Ukrainy vid 20 zhovtnia 2021 r. № 1363-r [On approval of the Strategy for Environmental Security and Climate Change Adaptation for the period up to 2030: Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine of 20 October 2021 No. 1363-r]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1363-2021-%D1%80#Text> [in Ukrainian].
20. President of Ukraine: official online representation. (2019). Pro Tsili staloho rozvytku Ukrainy na period do 2030 roku: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 30 veresnia 2019 roku № 722/2019 [On the Sustainable Development Goals of Ukraine for the period up to 2030: Decree of the President of Ukraine of September 30, 2019 No. 722/2019]. Retrieved from <https://www.president.gov.ua/documents/7222019-29825> [in Ukrainian].
21. President of Ukraine: official online representation. (2021). Stratehiia ekonomichnoi bezpeky Ukrainy na period do 2025 roku: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 11 serpnia 2021 roku № 347/2021 [The Strategy of Economic Security of Ukraine for the period up to 2025: Decree of the President of Ukraine of 11 August 2021 No. 347/2021]. Retrieved from <https://www.president.gov.ua/documents/3472021-39613> [in Ukrainian].
22. Verkhovna Rada of Ukraine: website. (2021). Stratehiia informatsiinoi bezpeky: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 28 hrudnia 2021 roku № 685/2021 [The Strategy of information security: Decree of the President of Ukraine of 28 December 2021 No 685/2021]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/685/2021#Text> [in Ukrainian].
23. President of Ukraine: official online representation. (2021). Stratehiia kiberbezpeky Ukrainy “Bezpechnyi kiberpros-tir — zaporuka uspishnoho rozvytku krainy”: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 26 serpnia 2021 roku № 447/2021 [Strategy of Cybersecurity of Ukraine “Secure Cyberspace — the Key to Successful Development of the Country”: Decree of the President of Ukraine of 26 August 2021 No 447/2021]. Retrieved from <https://www.president.gov.ua/documents/4472021-40013> [in Ukrainian].
24. President of Ukraine: official online representation. (2020). Stratehiia natsionalnoi bezpeky Ukrainy “Bezpeka liud-nyy — bezpeka krainy”: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 14 veresnia 2020 roku № 392/2020 [The National Security Strategy of Ukraine “Human Security — Country Security”: Decree of the President of Ukraine of 14 September 2020 No 392/2020]. Retrieved from <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037> [in Ukrainian].
25. Tymchko, I. (2019). Terytorial'na hromada u transkordonnomu prostori: chynnyky, zakhodnykh, prioritet rozvytku [Territorial community in crossborder space: factors, patterns, priority of development]. L'viv: DU Instytut rehional'nykh doslidzhen' imeni M. I. Dolishn'oho NAN Ukrainy. Retrieved from <https://ird.gov.ua/irdp/p20190008.pdf> [in Ukrainian].
26. Furman, I. V., & Dmytryk, O. V. (2022). Formuvannia stratehichnykh napriamiv rozvytku sil'skykh terytorii [Formation of strategic directions for the development of rural areas]. *Tavriiskyi naukovi visnyk. Seriya: Ekonomika*. Vol. 13, pp. 46–53. doi: <https://doi.org/10.32782/2708-0366/2022.13.5> [in Ukrainian].